

Joseph E. Stiglitz, *Ekonomia sektora publicznego*

Wokół książki – refleksje subiektywne

About the Book by Joseph E. Stiglitz, *Economics of the Public Sector – Subjective Reflections*

Hanna Sochacka-Krysiak*

1. Uwagi wstępne

Tekst, który ośmielam się przedstawić czytelnikom czasopisma „Bank i Kredyt”, nie jest typową recenzją wydanej w Polsce przed trzema laty książki, napisanej przez słynnego amerykańskiego naukowca, laureata nagrody Nobla w 2001 r.

Dzieło to, rekomendowane przez Wydawcę jako „ważna lektura dla studenta i polityka”, a zarazem polecane jako podręcznik akademicki dotowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, znalazło już z pewnością szeroki krąg czytelników, nie tylko wśród studentów, dla których stanowi cenną pomoc dydaktyczną.

Pokusa, której uległam, podejmując próbę sformułowania osobistych refleksji na tle lektury książki, zrodziła się w związku z dwoma frapującymi mnie od dawna problemami.

Pierwszy z nich dotyczy oceny polskiej literatury poświęconej finansowym aspektom funkcjonowania sektora publicznego oraz konfrontacji wynikających stąd wniosków z literaturą amerykańską, reprezentowaną przez książkę J.E. Stiglitz. Ograniczone ramy niniejszego tekstu nie pozwalają na szerszą prezentację literatury amerykańskiej, zdecydowałam się jednak na krótką informację o dwóch innych książkach, niestety nie tłumaczonych na język polski.

Pierwsza z tych książek to *Public Finance in Theory and Practice* autorstwa Richarda A. Musgrave'a i Peggy B. Musgrave; jej pierwsze wydanie ukazało się

w 1973 r.¹ Druga z przywołanych wyżej książek to wydana w 2002 r. *Public Finance. A Normative Theory* autorstwa Richarda W. Trescha.

Nasuwa się w tym miejscu pytanie, dlaczego przedmiotem konfrontacji są oprócz dzieła J.E. Stiglitz, które poświęcone jest ekonomii sektora publicznego, dwie książki, noszące bliższy nawykowi polskiego czytelnika tytuł „*Public Finance*”. Odpowiedź na to pytanie tkwi w wielości aspektów problematyki sektora publicznego.

W polskiej literaturze przedmiotu dominują mianowicie publikacje eksponujące aspekty finansowe sektora publicznego. Część tych publikacji zdominował ekonomiczny punkt widzenia w opisywaniu rzeczywistości (np. Owsiak 1997), przy czym niektórzy autorzy do wątku ekonomicznego dodają eksponowany równoległe wątek polityczny (np. Osiatyński 2006). Liczne są również publikacje poświęcone finansom publicznym, reprezentujące wyraźnie prawnicze spojrzenie na problematykę sektora publicznego (np. Borodo 2000b lub Kosikowski, Szpringer 2000)².

Ten niezwykle ogólny szkic kierunków prowadzonych u nas badań nad sektorem publicznym wy-

*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Katedra Ekonomiki i Finansów Samorządu Terytorialnego.

¹ W niniejszym szkicu odnoszę się jednak do jej wydania czwartego (Musgrave, Musgrave 1984).

² Por. także: Chojna-Duch (2003), Kosikowski (2004), a także Wójtowicz (2002).

pada uzupełnić informacją o publikacjach dotyczących zarządzania publicznego. Na uwagę zasługuje tu praca zbiorowa pod redakcją Jerzego Hausnera (2001); w zbiorze tym można znaleźć interesujące eseje na temat rozmaitych aspektów nowego zarządzania publicznego, m.in. „Poszukiwanie instrumentów wzrostu efektywności działań państwa”, „Sektor publiczny we współczesnej gospodarce rynkowej”, „Polityka rozwoju regionalnego a koncepcja konkurencyjności regionów” czy „Rola i zadania administracji publicznej w wieku informacji”.

Kwestie związane z upowszechnianiem w Polsce idei nowego zarządzania publicznego znalazły odzwierciedlenie również w tej części literatury należącej do sfery finansów publicznych czy – szerzej – sektora publicznego³, która dotyczy samorządu terytorialnego, rozumianego jako związek publiczno-prawny, działający w ramach sektora publicznego, odrębny od państwa, a zarazem powiązany z państwem wieloma dość skomplikowanymi instytucjami prawno-ekonomicznymi.

Tytułem przykładu można przywołać choćby pracę zbiorową pod redakcją Alojzego Zalewskiego (2005). Na rynku księgarskim funkcjonuje ogromna liczba monografii i podręczników noszących tytuły *Finanse lokalne* lub *Finanse samorządu terytorialnego* (plus rozmaite warianty tych tytułów, odpowiadające wskazanej wyżej problematyce). Brak miejsca zmusza mnie do pominięcia tej części polskiej literatury przedmiotu.

Trzeba przypomnieć, że większość publikacji poświęconych finansom publicznym obejmuje – oprócz finansów państwa – również finanse samorządu terytorialnego. Brakuje natomiast podręczników i monografii, wyraźnie ograniczających się do problematyki finansów państwa. Najczęściej tytuł eksponuje hasło „finanse publiczne”, natomiast w treści znajdują się finanse państwa, uzupełnione znacznie skromniejszym objętościowo tekstem dotyczącym finansów samorządowych.

Jako uzupełnienie publikacji dotyczących bardziej pośrednio funkcjonowania sektora publicznego warto odnotować przełożoną na język polski książkę autorstwa B. Guya Petersa (1999). Rozdział VII pt. „Koszt sektora publicznego: kształtowanie budżetu” ma treść analogiczną do tematyki prac o finansach publicznych, ale w znacznym stopniu dotyczącą strukturalnych problemów administracji publicznej (rozdział IV).

Drugi problem, który nurtuje mnie od pewnego czasu, to kwestia możliwości wykorzystania literatury amerykańskiej w Polsce. Nie chodzi tu wyłącznie o przydatność czysto teoretycznych rozważań autorów

za Oceanu Atlantyckiego do równie teoretycznych badań, studiów i analiz, mieszczących się w pojęciu ogólnych prawidłowości funkcjonowania gospodarki, lecz także o przydatność dla polskiej praktyki finansów publicznych tej części amerykańskich monografii i podręczników, które opierają się na doświadczeniach publicznej gospodarki finansowej w Stanach Zjednoczonych.

Wątpliwości dotyczące ewentualnego adaptowania do polskich warunków rozwiązań stosowanych w USA wiążą się m.in. z dydaktyką, tj. profilem kształcenia na kierunkach finansowych w szkołach wyższych. Osobiście sędzę, że prowadzenie badań porównawczo-analitycznych rozmaitych systemów publicznej gospodarki finansowej jest pod kątem ich praktycznego wykorzystania bardziej owocne, jeśli ogranicza się do kontynentu europejskiego, a nawet do państw członkowskich Unii Europejskiej. Są one bliższe Polsce nie tylko ze względów czysto ekonomicznych (ukształtowane w Europie modele gospodarki rynkowej mają – mimo wielu różnic – także pewne cechy wspólne), ale i z powodu tradycji historycznych oraz wspólnych elementów psychologiczno-socjologicznych. Sformułowaną wyżej opinię w znacznym stopniu potwierdzają prace zamieszczone w zbiorze pod redakcją Jana Pawła Hudzika i Wiesławy Woźniak (2006). Na szczególną uwagę zasługują tu eseje: „Europejska przestrzeń kulturowa czy przestrzenny miszmasz” oraz „Sfera publiczna Unii Europejskiej w świetle debaty nad konstytucją europejską”.

2. Sektor publiczny i finanse publiczne w książce J.E. Stiglitz'a oraz niektórych innych publikacjach zagranicznych przełożonych na język polski

Mimo wcześniej sformułowanego zastrzeżenia, że niniejszy artykuł nie jest typową recenzją, obliczoną na zarekomendowanie czytelnikowi omawianego dzieła, wypada jednak przypomnieć główne cechy książki J.E. Stiglitz'a, której ukazanie się w polskim przekładzie trzeba uznać za wydarzenie o dużym znaczeniu naukowym.

Konstrukcja książki jest inna niż większość monografii poświęconych gospodarce publicznej w Polsce, a także w innych krajach europejskich, np. we Francji.

J.E. Stiglitz podzielił tekst na siedem części.

Część pierwsza, zatytułowana „Wprowadzenie”, obejmuje prezentowaną z makroekonomicznego punktu widzenia problematykę roli państwa w gospodarce rynkowej oraz charakterystykę sektora publicznego w Stanach Zjednoczonych. Ważnym elementem tej charakterystyki (po zidentyfikowaniu różnych rodzajów działalności państwowej) jest obraz stanu wydatków i dochodów państwa, wzbogacony elementa-

³ Niektórzy prawnicy, opierając się na słownictwie ustawowym, używają pojęcia „sektor finansów publicznych” – por. Kosikowski (2006).

mi porównań międzynarodowych oraz – na tle konfrontacji wydatków i dochodów – ilustracja wielkości deficytu budżetowego i długu publicznego w Stanach Zjednoczonych. Uzupełnieniem wskazanych wyżej, niezwykle zwięźle ujętych informacji oraz towarzyszących im komentarzy jest wprowadzenie wątku dotyczącego pionowego podziału dochodów budżetowych, uwzględniającego szczebel stanowy i lokalny.

Druga część nosi tytuł „Podstawy ekonomii dobrobytu” i obejmuje trzy wątki tematyczne: efektywność rynku, zawodność rynku, uzasadniającą określoną aktywność państwa oraz konfrontację pojęć: efektywność i sprawiedliwość. Autor, przyjmując za punkt wyjścia współlistnienie sektora prywatnego i publicznego (gospodarka mieszana), zwraca uwagę na podstawowy dylemat, jakim jest wybór między wzrostem efektywności a „sprawiedliwym” podziałem dochodu narodowego. Część druga reprezentuje typowe dla podręczników makroekonomii rozważania teoretyczne, ilustrowane od czasu do czasu przykładami zaczerpniętymi z praktyki amerykańskiej.

Część trzecia, zatytułowana „Teoria wydatków publicznych”, ma z warsztatowego punktu widzenia podobny charakter. Autor omawia: dobra publiczne oraz dobra prywatne pochodzące ze źródeł publicznych (np. usługi edukacyjne), teorię wyboru publicznego, monopole naturalne i produkcję publiczną oraz konfrontację efektywności w sektorze publicznym i prywatnym, a także tzw. efekty zewnętrzne rozwoju gospodarki, mające charakter zdecydowanie negatywny, przede wszystkim dla środowiska naturalnego.

Odmienne podejście metodologiczne reprezentuje część czwarta pt. „Programy wydatków publicznych”, oparta w większości na prezentacji problemów i zjawisk występujących w praktyce amerykańskiej. Autor omawia tu kolejno: analizę polityki wydatków publicznych oraz analizę kosztów i korzyści w ujęciu prywatnym i społecznym, następnie system opieki zdrowotnej, wydatki na obronę narodową i badania służące rozwojowi techniki, system ubezpieczeń społecznych, programy pomocy społecznej oraz organizację i system finansowania edukacji w Stanach Zjednoczonych.

Część piąta „Teoria opodatkowania” ma – zgodnie z tytułem – charakter ogólny. Autor opisuje tu genezę oraz zasady racjonalnego systemu podatkowego, problemy rozkładu obciążeń podatkowych pomiędzy różne grupy podatników, wpływ podatków na efektywność ekonomiczną i tzw. opodatkowanie optymalne z punktu widzenia sprawiedliwości oraz kontrowersyjne kwestie związane z opodatkowaniem kapitału, w szczególności zaś z wpływem opodatkowania kapitału na oszczędności i inwestycje, a także na podejmowanie ryzyka.

Część szósta, zatytułowana „System podatkowy w Stanach Zjednoczonych”, zawiera opis amerykań-

skiego podatku dochodowego od osób fizycznych oraz podatku dochodowego od przedsiębiorstw, zbiór praktycznych sposobów legalnego płacenia niższych podatków oraz założenia i ocenę reform podatkowych przeprowadzonych w Stanach Zjednoczonych w dwóch ostatnich dekadach XX w. Szczególnie interesujące jest zakończenie części szóstej, prezentujące reformy podatkowe już zapoczątkowane lub projektowane w XXI w.

Część siódma nosi tytuł „Pozostałe zagadnienia”. Stanowi ona dość niejednolite połączenie dwu obszarów wiedzy o funkcjonowaniu sektora publicznego w gospodarce amerykańskiej. Z jednej strony mamy tu rozwinięcie kwestii bardzo zwięźle sygnalizowanej we wcześniejszych partiach tekstu, a mianowicie kwestii trójszczeblowej struktury pionowej sektora publicznego. Stany Zjednoczone są, jak wiadomo, państwem federalnym. Stąd oprócz powszechnie funkcjonującego w krajach demokratycznych szczebla samorządu terytorialnego mamy do czynienia z dwoma szczeblami podsektora państwowego, tj. ze szczeblem federalnym oraz szczeblem stanowym. Wymaga to oczywiście określenia zasad podziału zadań i wydatków oraz dochodów publicznych pomiędzy trzy wskazane wyżej szczeble pionowej struktury sektora publicznego, a także sprecyzowania związków i współzależności między tymi szczeblami oraz ich oceny pod kątem ekonomicznym i społecznym. Drugim segmentem części siódmej jest problematyka nieco szerzej omawiana już w części pierwszej, jednak uznana przez autora za szczególnie ważną dla oceny sytuacji, w której znalazły się Stany Zjednoczone na przełomie XX i XXI w. Jest to mianowicie kwestia deficytu budżetowego, jego przyczyn i skutków oraz metod i możliwości działań profilaktycznych, ograniczających zagrożenia wynikające ze zjawiska deficytu, m.in. z punktu widzenia długu publicznego.

Dzieło, określone przez autora jako podręcznik i liczące łącznie 991 stron (w wydaniu polskim), zaopatrzone jest w dość obszerną bibliografię (9 stron druku) oraz indeks rzeczowy w układzie alfabetycznym. Stosunkowo mało użyto w nim odsyłaczy, które zresztą przeważnie zawierają dodatkowe wyjaśnienia lub komentarze.

Z dydaktycznego punktu widzenia na ogromne uznanie zasługuje wiele zabiegów ułatwiających czytelnikowi percepcję treści podręcznika. Każda z jego części poprzedzona jest krótkim, jednostronicowym wprowadzeniem. Na początku każdego z rozdziałów, wchodzących w skład poszczególnych części, umieszczono kilka najważniejszych pytań, a na końcu – podsumowanie ujęte w punktach, co ogromnie ułatwia powtarzanie materiału. Następnie zestawiono podstawowe pojęcia używane w danym rozdziale oraz ponownie zamieszczono pytania – tym razem znacznie bardziej szczegółowe – a także zalecane ćwiczenia.

W tekście podstawowym, napisanym prosto i zrozumiale (duża w tym zasługa zespołu tłumaczy pracujących pod kierunkiem naukowym Ryszarda Rappackiego), poza tabelami i rysunkami znajdują się „ramki”, eksponujące najważniejsze zdaniem autora problemy, np. „Podstawowe warunki efektywności w ujęciu Pareta” (s. 86), „Sześć głównych rodzajów zawodności rynku” (s. 102), „Prywatne rozwiązania problemu efektów zewnętrznych” (s. 262) czy wreszcie „Skutki działania systemu ubezpieczeń społecznych” (s. 446) albo „Zasady konstrukcji systemu podatkowego w Stanach Zjednoczonych” (s. 745).

Teoretyczne i praktyczne walory książki J.E. Stiglitz'a uzasadniają jej wysoką ocenę oraz przydatność dla studentów polskich, zainteresowanych ekonomią w ogóle, a w szczególności pragnących pogłębić wiedzę na temat publicznej gospodarki finansowej. Mam nadzieję, że książka ta znalazła się na liście podręczników zalecanych studentom kierunków ekonomicznych w niezwykle licznych już w Polsce uczelniach wyższych, zarówno państwowych, jak też prywatnych.

Wracając do kwestii struktury tematycznej dzieła J.E. Stiglitz'a, trzeba stwierdzić, że:

1. Autor nie wyodrębnił konstrukcyjnie rozważań ogólnych o charakterze teoretycznym oraz konkretnych informacji dotyczących rozwiązań systemowych stosowanych w Stanach Zjednoczonych. Są one łączone w poszczególnych częściach, np. w części pierwszej i czwartej, gdzie dane dotyczące Stanów Zjednoczonych służą jako ilustracja rozważań ogólnych lub występują odrębnie, jako swoisty „aneks” do całości tekstu w postaci szóstej i siódmej jego części.

2. Omawiany podręcznik zawiera dużą dawkę wiedzy traktowanej w Polsce jako element składowy dyscypliny naukowej o nazwie „makroekonomia”.

3. Tekst, który dotyczy bezpośrednio finansów publicznych w takim rozumieniu, w jakim akceptują go autorzy większości monografii i podręczników polskich, obejmuje następujące segmenty: wydatki publiczne, dochody publiczne i związany z tym problem deficytu budżetowego oraz długu publicznego, a także strukturę pionową sektora publicznego, wynikającą z federalnego bądź unitarnego charakteru państwa oraz obecności w nim odrębnego związku publiczno-prawnego w postaci samorządu terytorialnego.

Bardzo podobną konstrukcję ogólną ma wspomniany podręcznik Musgrave, Musgrave (1984). Jednak w tym przypadku autorzy w ogóle nie wyodrębnili tekstów dotyczących teorii lub praktyki amerykańskiej, natomiast uwzględnili problemy wynikające z wyzwań epoki globalizacji, m.in. problemy koordynacji podatkowej oraz kwestię pomocy i redystrybucji na tle relacji między krajami bogatymi a biednymi (rozdział 36. pt. „International Public Finance”).

Podobne problemy, prezentowane w wersji wyłątkowo teoretycznej, wypełniają treść drugiego z cytowanych wyżej dzieł, którego autorem jest Tresch (2002).

Przed przystąpieniem do prezentacji zakresu wiedzy o finansach publicznych zawartej w polskiej literaturze przedmiotu warto odnotować obecność na polskim rynku księgarskim podręcznika autorstwa Gaudemet, Molinier (2000).

Podręcznik ten, rekomendowany i dotowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, składa się z pięciu części.

Część wstępna wprowadza czytelnika w pojęcia dotyczące przedmiotu oraz metod badania i techniki funkcjonowania finansów publicznych.

Część pierwsza, zatytułowana „Operacje publicznymi zasobami pieniężnymi”, poświęcona jest klasyfikacji oraz analizie pojęć, za którymi kryją się zarówno wydatki publiczne (tu omawia się np. tendencję wzrostu wydatków publicznych, czyli tzw. prawo Wagnera), jak też dochody publiczne.

Część druga pt. „Operacje budżetowe” poświęcona jest prognozowaniu i planowaniu obciążeń publicznych (pod tym pojęciem kryją się tu wydatki publiczne) oraz wpływów budżetowych, głównie podatkowych, następnie autoryzacji oraz dokonywaniu wydatków publicznych, wreszcie kontroli wykonywania budżetu. Wydzielenie w odrębnej, obszernej części podręcznika, kwestii o charakterze przeważnie proceduralnym (zjawiska tego na ogół nie zauważa się w podręcznikach amerykańskich) może wynikać z dość często występującego w Europie „prawniczego” podejścia do problematyki sektora publicznego i finansów publicznych jako tych obszarów życia społecznego, które są w dużym stopniu regulowane normami prawa⁴.

Część trzecia pt. „Operacje skarbowe” poświęcona jest bardzo specyficznemu dla teorii i praktyki europejskiej problemowi skarbu państwa jako kwintesencji majątku państwa oraz instytucji reprezentującej państwo w roli kasjera i bankiera. Jako kasjer skarb państwa realizuje transfery pieniężne budżetu, jako bankier – realizuje operacje kredytowe. W części trzeciej oprócz teoretycznych rozważań nad istotą skarbu państwa, dość trudną do precyzyjnego określenia, umieszczony został tekst dotyczący pożyczek publicznych i zarządzania długiem publicznym.

Część czwarta książki nosi tytuł „Ogólna teoria podatku” i stanowi około 1/3 ogólnej objętości dzieła. Autorzy omawiają tu cechy i funkcje podatków, procedury wymiaru i poboru podatku, a także przyczyny i formy uchylania się od podatków oraz formy przeciwdziałania temu zjawisku.

⁴ Tytuł pierwszego podrozdziału w części wstępnej prezentowanego teraz podręcznika brzmi: „Finanse publiczne jako gałąź prawa publicznego”.

Podobny zasięg tematyczny, choć w nieco innym układzie, ma wcześniejsze dzieło Gaudemeta (1990).

Podjmując próbę oceny przydatności wybranych publikacji zagranicznych przełożonych na język polski dla polskiego czytelnika, trzeba stwierdzić, że prace reprezentujące literaturę francuską przesycione są prawniczym sposobem myślenia, a tekst o charakterze ogólnoteoretycznym ilustrowany jest obficie rozwiązaniami systemowymi stosowanymi we Francji.

Z punktu widzenia polskiego czytelnika, zarówno teoretyka, jak też praktyka, obie wymienione wyżej książki mają wiele zalet. Studenci ekonomii nie znajdują tu jednak – tak szeroko prezentowanej w literaturze amerykańskiej – problematyki dóbr publicznych, ekonomicznych i społecznych aspektów związanych z funkcjami państwa, a w konsekwencji również z jego wydatkami, zagrożeń wynikających z deficytów budżetowych oraz innych kwestii dotyczących aktywnej polityki fiskalnej i monetarnej państwa. Znajdą jednak interesujące rozważania na temat planowania i programowania operacji budżetowych dotyczących zarówno wydatków, jak też dochodów publicznych, autoryzacji wydatków oraz określania zasad opodatkowania przez organy władzy publicznej reguł rządzących procedurą wykonywania budżetu, a także organizacji i metod funkcjonowania kontroli finansowej w sektorze publicznym.

Jak już wspomniano, ta część omawianych publikacji jest mocno zakorzeniona w rozwiązaniach systemowych oraz doświadczeniach francuskich, co nie wyklucza możliwości wykorzystania tego typu materiałów do wzbogacenia kryteriów oceny rozmaitych sposobów funkcjonowania publicznej gospodarki finansowej oraz jako źródła inspiracji w toku badań zmierzających do tworzenia nowych rozwiązań legislacyjnych w Polsce. M.in. zespół pracujący obecnie pod kierunkiem Teresy Lubińskiej nad budżetem zadaniowym wykorzystuje (jak donosiła swego czasu prasa) w szerokim zakresie właśnie francuskie doświadczenia dotyczące konstruowania optymalnych budżetów zarówno państwowych, jak też samorządowych.

Innym przykładem możliwości podobnego wykorzystania doświadczeń francuskich może być konstrukcja podatków, np. rozwiązania „prorodzinne” w systemie opodatkowania dochodów osobistych.

Wracając do literatury amerykańskiej, reprezentowanej przez książkę J.E. Stiglitz, trzeba stwierdzić, że jej wysoka przydatność dla czytelników, zwłaszcza dla studentów kierunków ekonomicznych, dotyczy głównie warstwy ogólnoteoretycznej tekstu. Z aplikacyjnego punktu widzenia brakuje w niej elementów procedury budżetowej, obejmującej również kontrolę finansów publicznych i mocno opartej na systemie rachunkowości – co jest tak wyraźne w publikacjach pochodzących z Francji.

Z kolei przykłady wykorzystywane przez J.E. Stiglitz lub R.A. Musgrave’a, zaczerpnięte z praktyki amerykańskiej, są stosunkowo mniej przydatne do analizy porównawczej, a także do ewentualnego adaptowania ich w polskiej praktyce – ze względu na liczne różnice dzielące gospodarkę amerykańską i europejską, w tym polską.

3. Finanse publiczne w literaturze polskiej

Dotychczasowy dorobek polskiej literatury w dyscyplinie nazywanej w Polsce do 1939 r. „skarbowością”, niekiedy, zwłaszcza w podręcznikach akademickich, „skarbowością i prawem skarbowym”, w latach 1950–1989⁵ „nauką o budżecie państwa”, a od 1990 r. „nauką o finansach publicznych”, trzeba ocenić jako bogaty nie tylko ilościowo, ale też merytorycznie.

Dość dokładną charakterystykę tego dorobku można znaleźć w dwóch moich publikacjach, stanowiących próbę zebrania i skomentowania głównych nurtów polskiej literatury dotyczącej publicznej gospodarki finansowej (Sochacka-Krysiak 2006a; 2006b).

Liczne książki poświęcone zarówno teorii skarbowości, jak też administracji i kontroli skarbowej oraz skarbowości samorządowej, stanowiące twórczy dorobek takich autorytetów naukowych, jak np. K. Kasperski, J. Strzelecki, B. Markowski, T. Grodyński, J. Lubowicki, K. Krzeczkowski, S. Rychliński, M. Jarszyński, A. Krzyżanowski, R. Rybarski, M. Gutkowski i wielu innych, potwierdzają tezę o poważnej pozycji dyscypliny, reprezentującej publiczną gospodarkę finansową w polskiej nauce w okresie poprzedzającym wybuch II wojny światowej.

Przez parę lat po zakończeniu II wojny światowej podejmowano próby kontynuowania rozwiązań organizacyjno-systemowych oraz sposobów prowadzenia badań nawiązujących do tradycji i doświadczeń przedwojennych. Później nastąpił czterdziestoletni okres funkcjonowania systemu wzorowanego w znacznym stopniu na doświadczeniach byłego ZSRR.

Nazwa interesującej nas w niniejszym artykule dyscypliny naukowej przybrała postać ograniczoną do „budżetu państwa” lub „gospodarki budżetowej”. Jedynie Jadwiga i Zbigniew Jaśkiewiczowie uparcie używali w tytułach swoich książek nazwy „finanse publiczne”⁶, obejmując ich zasięgiem nie tylko gospodarkę budżetową, lecz także finanse przedsiębiorstw państwowych, określonych jako zdekoncen-

⁵ W latach 1945–1950 stosowany był zarówno termin „skarbowość”, jak też przejęty z literatury angielskiej termin „finanse publiczne” (*public finance*).

⁶ Już po wojnie nakładem prywatnej oficyny wydawniczej w Łodzi ukazał się przekład dzieła Daltona (1948).

⁷ Por. np. Pirożyński, Sochacka-Krysiak (1970) lub Kaleta (1980).

⁸ Por. Jaśkiewiczowa, Jaśkiewicz (1968, 1969).

⁹ Por. np. Kucharski (1986, rozdział VI) lub Domaszewicz (1980, rozdział

trowane finanse publiczne gospodarki narodowej. We wspomnianym opracowaniu (Sochacka-Krysiak 2006b, s. 127) napisałam m.in.: „Wydaje się, że takie podejście stanowiło prostą konsekwencję faktu, iż nacjonalizacji uległa w PRL nie tylko władza publiczna (wspomniana poprzednio likwidacja samorządu terytorialnego jako odrębnego ogniwa systemu władzy publicznej), lecz także własność środków produkcji... W tej sytuacji przymiotnik „publiczne” stał się synonimem przymiotnika „państwowe”.

Większość publikacji ukazujących się w PRL pod szyldem nauki o budżecie państwa zawierała teksty dotyczące dochodów i wydatków budżetu centralnego oraz budżetów terenowych, wchodzących w skład zbiorczego budżetu państwa, klasyfikacji budżetowej, procedur dotyczących tworzenia i wykonywania budżetów, a także tzw. gospodarki budżetowej i parabudżetowej, obejmującej w szczególności fundusze zlikwidowane u progu lat pięćdziesiątych, lecz następnie odradzające się niezwykle intensywnie. Nieco później pojawiły się w tych publikacjach kwestie równowagi budżetowej, tj. głównie kierunków i sposobów wykorzystywania nadwyżek budżetowych. O deficytach budżetowych pisywano najczęściej w nawiązaniu do tzw. gospodarki kapitalistycznej⁹.

Merytoryczna ocena dorobku naukowego, który powstał w Polsce przed zmianą ustroju na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, jest w ogóle bardzo trudna, a w tak krótkim artykule jak niniejszy – wręcz niemożliwa. Odnotujmy przeto jedynie niektóre spostrzeżenia.

Od końca lat sześćdziesiątych (cezurą był rok 1956, tzw. „polski październik”) w nauce finansów publicznych, nadal zwanej przeważnie nauką o budżecie państwa, zajmowano się podatkami, strukturą systemu budżetowego (w tym budżetami terenowymi), finansowaniem sfery niematerialnej, oceną zalet i wad gospodarki pozabudżetowej i parabudżetowej, a także kontrolą finansową, rozumianą jako element systemu zarządzania gospodarką narodową. Pisząc te słowa, mam na myśli nie tyle poszczególne części składowe podręczników, służących studentom do nauki o budżecie państwa, ile odrębne monografie, dysertacje, a zwłaszcza artykuły naukowe, w których łatwiej było przekazać czytelnikom głębsze treści i bardziej oryginalne poglądy, niż było to możliwe w podręcznikach poddanych określonym rygorom programowym.

Dyscyplina o nazwie „finanse publiczne” pojawia się w Polsce ponownie po 1990 r., już w warunkach nowego ustroju społeczno-gospodarczego.

Problemy wchodzące w jej skład można zilustrować przykładem książki wydanej w 1995 r.¹⁰, która zawiera omówienie takich tematów, jak: zakres finan-

sów publicznych, ekonomiczna struktura dochodów i wydatków publicznych, system budżetowy i gospodarka budżetowa państwa, wydatki budżetowe, podatki i opłaty publiczne, finanse samorządu terytorialnego, metody zabezpieczenia społecznego oraz polityka finansowa i jej komponenty.

Dwa lata później ukazała się znacznie obszerniejsza książka, o której wspomniałam już na początku niniejszego artykułu, napisana przez Stanisława Owsia-ka (1997). Zwraca w niej uwagę, zwłaszcza w porównaniu z poprzednią publikacją, znacznie obszerniejsze omówienie kwestii długu publicznego, zaprezentowanego na tle pojęcia równowagi budżetowej.

Wyodrębnianie i ujmowanie problematyki deficytu oraz długu publicznego w standardowej treści podręczników zaliczonych do omawianej tu dyscypliny naukowej, stawało się coraz powszechniejsze. Na przykład już Andrzej Komar (1994) wydzielił w swej książce rozdział pt. „Dług publiczny”, a ponadto jako jeden z pierwszych autorów zajął się niektórymi aspektami finansów Unii Europejskiej, zwłaszcza kwestią harmonizacji podatków¹¹. Również inni autorzy podobnie podchodzą do zakresu dyscypliny o nazwie finanse publiczne.

Przykładowo Wiesława Ziółkowska (2000) podzieliła swój podręcznik na następujące segmenty: pojęcia podstawowe, aspekty teoretyczne (np. interwencjonizm a neutralność finansów publicznych), funkcje finansów publicznych, wpływ zagregowanego popytu władz publicznych na wzrost gospodarczy, zasady gospodarowania finansami publicznymi, dochody publiczne, polski system podatkowy, wydatki publiczne, formy organizacyjne jednostek sektora finansów publicznych, budżet państwa, decentralizacja finansów publicznych, budżety jednostek samorządu terytorialnego, deficyt i dług publiczny, dyscyplina i kontrola finansów publicznych oraz rozliczenia z UE.

Bardzo podobną konstrukcję ma też podręcznik Grzegorza Szczodrowskiego (2003). Autor opisał w nim kolejno: podstawowe pojęcia i system finansów publicznych, dochody publiczne, polski system podatkowy, wydatki publiczne, deficyt i dług publiczny, politykę państwa oraz finanse publiczne w Polsce w kontekście integracji z UE.

Inaczej skonstruowane zostało dzieło zbiorowe zespołu autorów ze środowiska toruńskiego (Głuchowski et al. 2005), którzy po zaprezentowaniu kwestii dotyczących potrzeb oraz dóbr publicznych, a następnie struktury i zasad funkcjonowania sektora publicznego zajęli się funkcjami finansów publicznych, budżetem państwa, podatkami oraz innymi dochodami budżetowymi, a także wydatkami budżetowymi i ubezpieczeniami społecznymi. Pominęli praktycznie całą problematykę decentralizacji terytorialnej i sa-

XII; 1985, rozdział XI).

¹⁰ Por. Denek et al. (1995).

¹¹ Ostatnio ukazują się prace poświęcone wyłącznie finansom UE, np.

Oreżniak (2004).

¹² Po lekturze omawianego podręcznika odnosi się wrażenie, że bardziej

morządu terytorialnego, zajęli się natomiast: deficytem i długiem publicznym, rolą banku centralnego w gospodarce i finansach publicznych, finansami Unii Europejskiej oraz polityką fiskalną i monetarną UE¹².

Niektóre podręczniki eksponują w tytule swój „elementarny” charakter, co zdaje się sygnalizować pewien dystans autora do realizacji podjętego zadania badawczo-dydaktycznego (Podstawka 2001). Inne z kolei wyróżniają się zawartą już w tytule informacją, że autor ogranicza swe zainteresowania wyłącznie do funkcjonowania finansów publicznych w Polsce (Borodo 2000a; Malinowska-Misiąg, Misiąg 2006), albo sygnalizują, iż autor koncentruje się na analizie porównawczej funkcjonowania finansów publicznych w różnych państwach poza Polską (Sochacka-Krysiak 1992; 1997).

Jeszcze inny charakter mają książki zatytułowane wprawdzie jako „Finanse publiczne”, ale będące w istocie zbiorem referatów prezentowanych na konferencjach, organizowanych przez poszczególne uczelnie wyższe.

Przykładem tego typu publikacji, zredagowanych wyjątkowo starannie, jest obszerny tom (579 stron), stanowiący plon konferencji zorganizowanej przez Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie pod ogólnym hasłem „Instytucje, instrumenty i strategie finansowe w dobie integracji gospodarczej” (Pomorska 2006). Dzieło to składa się z pięciu części: ogólne problemy finansów publicznych we współczesnych doktrynach ekonomicznych, wybrane zagadnienia budżetu państwa i systemu podatkowego, wydatkowanie środków publicznych w wybranych dziedzinach funkcjonowania państwa, finanse jednostek samorządu terytorialnego oraz finanse międzynarodowe, obejmujące artykuły o konsolidacji fiskalnej krajów UE lub zadłużeniu krajów UE w świetle Traktatu z Maastricht, jak też prezentujące sektor publiczny w wybranym kraju Unii albo zaangażowanie państwa w finansowanie badań i rozwoju w ramach OECD. Książka ta nie jest naturalnie podręcznikiem, lecz usystematyzowanym zbiorem artykułów (referatów). Sądzę, że można ją traktować jako interesującą pozycję literatury uzupełniającej (zalecanej) oraz jako pomoc w pisaniu przez studentów prac promocyjnych.

Podjmując próbę przeglądu wybranych pozycji polskiej literatury przedmiotu, nie można pominąć dzieła zbiorowego, którego tytuł wprawdzie wykracza poza pojęcie finansów publicznych (Pietrzak et al. 2003), ale które zawiera bardzo obszerną (ponad 300 stron) część zatytułowaną „Publiczny system finansowy”, eksponującą węzłowe i zarazem w znacznej części kontrowersyjne problemy finansów publicznych, takie jak fundusze celowe, pomoc publiczna, polityka fiskalna czy dług publiczny.

Można stwierdzić, że większość autorów literatury poświęconej „finansom publicznym” albo ogranicza się do analizowania systemu finansów publicznych w Polsce, albo poświęca tej tematyce przeważającą część swych rozważań. Niektórzy, np. St. Owsiak (1997) i M. Podstawka (2001), wyraźnie oddzielają część ogólnoteoretyczną od części poświęconej rozwiązaniom systemowym w Polsce. Inni, jak np. Ziółkowska (2000), „przeplatają” wątki ogólne z informacjami dotyczącymi Polski, traktując je jako ilustrację poszczególnych pojęć i problemów ogólnych. Brakuje natomiast oryginalnych dzieł o charakterze wyłącznie teoretycznym. Jak już pisałam (Sochacka-Krysiak 2006b, s. 128-129), większość polskich autorów zajmujących się finansami publicznymi jest zainspirowana dziełem R.A. Musgrave’a, zaliczanego do postkeynesistów. Oznacza to przyjęcie założenia, że państwo powinno pełnić wobec obywatela funkcję opiekuńczą, a jednocześnie neutralizować szkodliwe skutki uboczne działania mechanizmów rynkowych. Część polskich ekonomistów stopniowo skłania się jednak do poglądów bliższych orientacji neoliberalnej, optującej za ograniczeniem polityki fiskalnej na rzecz polityki pieniężnej.

Cechą charakterystyczną polską literaturę przedmiotu jest wyodrębnienie z szeroko pojmowanej dyscypliny finansów publicznych swoistych subdyscyplin. Szczególnie rozbudowane pojęciowo są subdyscypliny dotyczące podatków oraz finansów samorządu terytorialnego. W obrębie drugiej z wymienionych subdyscyplin liczba opublikowanych ostatnio książek jest tak ogromna, że nie mogłam zdecydować się na ich choćby najbardziej zwięzły przegląd. Sytuacja ta kojarzy się ze spostrzeżeniem, które nasunęło mi się swego czasu podczas pobytu stypendialnego w Niemczech. Otóż zbierając materiały w niemieckich bibliotekach uniwersyteckich, zauważyłam, że około połowy publikacji poświęconych finansom publicznym stanowią pozycje dotyczące finansów samorządu terytorialnego oraz ich relacji z finansami państwowymi.

Kończąc niniejszy artykuł, będący zbiorem subiektywnych refleksji, wzbudzonych lekturą dzieła J.E. Stiglitz’a, pragnę stwierdzić, że w zakresie dyscypliny o nazwie „finanse publiczne” utrzymują się u nas główne kierunki badań, ukształtowane w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Ostatnio jednak bardzo intensywnie rozwijają się niektóre węższe kierunki badań, np. problemy pomocy publicznej dla przedsiębiorców, partnerstwa publiczno-prywatnego oraz racjonalizacji wydatków publicznych, zwłaszcza na finansowanie usług i świadczeń społecznych. Z tą ostatnią kwestią wiąże się coraz bardziej aktualna i popularna kwestia funkcjonowania tzw. sektora non-profit, w tym udziału organizacji pozarządowych w realizacji przynajmniej części zadań publicznych.

adekwatny do jego treści byłby tytuł „Finanse państwa”.

¹³ Por. np. Szczodrowski (2002), Kuzińska (2002), Ostaszewski et al. (2004), Wach (2005) oraz Grądalski (2006).

Bibliografia

- Borodo A. (2000a), *Finanse publiczne Rzeczypospolitej Polskiej: zagadnienia prawne*, Oficyna Wydawnicza „Branta”, Bydgoszcz.
- Borodo A. (2000b), *Finanse publiczne w świetle regulacji prawnych*, Wydawnictwo Prawnicze LEX, Sopot.
- Chojna-Duch E. (2003), *Polskie prawo finansowe. Finanse publiczne*, Wydawnictwo Lexis-Nexis, Warszawa.
- Dalton H. (1948), *Zasady Skarbowości*, Wydawnictwo Kazimierza Rudzkiego, Łódź.
- Denek E., Sobiech J., Wierzbicki J., Wolniak J. (1995), *Finanse publiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Domaszewicz R. (1980), *Finanse państw kapitalistycznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Domaszewicz R. (1985), *Finanse krajów kapitalistycznych*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Gaudemet P.M. (1990), *Finanse publiczne*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Gaudemet P.M., Molinier J. (2000), *Finanse publiczne*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Głuchowski J., Huterski R., Kołosowska B., Patyk J., Wiśniewski J. (2005), *Finanse publiczne*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń.
- Grądański F. (2006), *System podatkowy w świetle teorii optymalnego opodatkowania*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- Hausner J. (red.) (2001), *Studia z zakresu zarządzania publicznego*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków.
- Hudzik J.P., Woźniak W. (red.) (2006), *Sfera publiczna: kondycja, przejawy, przemiany*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Jaśkiewiczowa J., Jaśkiewicz Z. (1968), *Zarys nauki finansów publicznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Jaśkiewiczowa J., Jaśkiewicz Z. (1969), *Polski system finansów publicznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Kaleta J. (1980), *Gospodarka budżetowa*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Komar A. (1994), *Finanse publiczne*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Kosikowski C. (2004), *Finanse publiczne w świetle Konstytucji RP oraz orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Kosikowski C. (2006), *Sektor finansów publicznych w Polsce*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- Kosikowski C., Ruśkowski E. (red.) (2006), *Finanse publiczne i prawo finansowe*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- Kosikowski C., Szpringer Z. (2000), *Finanse publiczne. Komentarz do ustawy z dnia 26 listopada 1998 r.*, Zachodnie Centrum Organizacji, Zielona Góra.
- Kucharski M. (red.) (1986), *Finanse w gospodarce kapitalistycznej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Kuzińska H. (2002), *Rola podatków pośrednich w Polsce*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa.
- Malinowska-Misiąg E., Misiąg W. (2006), *Finanse publiczne w Polsce*, Wydawnictwo Lexis-Nexis, Warszawa.
- Musgrave R.A., Musgrave P.B. (1984), *Public Finance in Theory and Practice*, wydanie 4, McGraw-Hill Book Company, New York, St. Louis, San Francisco, Auckland, Bogota, Hamburg, Johannesburg, London, Madrid, Mexico, Montreal, New Delhi, Panama, Paris, São Paulo, Singapore, Sydney, Tokyo, Toronto (wydanie pierwsze z 1973 r.).
- Oręziak L. (2004), *Finanse Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Osiatyński J. (2006), *Finanse publiczne. Ekonomia i polityka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Ostaszewski J., Fedorowicz Z., Kierczyński T. (red.) (2004), *Teoretyczne podstawy reformy podatków w Polsce*, Difin Centrum Doradztwa i Informacji, Warszawa.
- Owsiak S. (1997), *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Peters B.G. (1999), *Administracja publiczna w systemie politycznym*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Pietrzak B., Polański Z., Woźniak B. (red.) (2003), *System finansowy w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Piwożniński Z., Sochacka-Krysiak H. (1970), *Budżet państwa*, Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Warszawa.
- Podstawka M. (2001), *Podstawy finansów publicznych*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa.
- Pomorska A. (red.) (2006), *Finanse publiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Sochacka-Krysiak H. (1992), *Systemy finansów publicznych*, Poltext, Warszawa.
- Sochacka-Krysiak H. (1997), *Finanse publiczne. Analiza porównawcza*, Poltext, Warszawa.
- Sochacka-Krysiak H. (2006a), *SGH a rozwój polskiej nauki finansów: finanse publiczne*, „Bank i Kredyt” nr 5-6, s. 60-69.

- Sochacka-Krysiak H. (2006b), *Nauka finansów publicznych w Polsce*, w: C. Kosikowski, E. Ruśkowski, *Finanse publiczne i prawo finansowe*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- Szczodrowski G. (2002), *Polski system podatkowy. Strategie transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Szczodrowski G. (2003), *Finanse publiczne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości im. B. Jańskiego, Łomża.
- Tresch R.W. (2002), *Public Finance. A Normative Theory*, Academic Press, Elsevier Science, San Diego, California.
- Wach K. (2005), *Systemy podatkowe krajów Unii Europejskiej*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
- Wójtowicz W. (red.) (2002), *Zarys finansów publicznych i prawa finansowego*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- Zalewski A. (red.) (2005), *Nowe zarządzanie publiczne w polskim samorządzie terytorialnym*, Oficyna Wydawnicza, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
- Ziółkowska W. (2000), *Finanse publiczne. Teoria i zastosowanie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań.

Mirosław Wójciak, *Metody oceny ryzyka kredytowego*

Review of the book by Mirosław Wójciak, *Methods of Credit Risk Assessment*

Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2007

Marek Gruszczyński*

Obficie eksploatowany, a jednak ciągle się rozwijający obszar analiz ryzyka kredytowego, ma nową pozycję wydawniczą w Polsce w postaci książki Mirosława Wójciaka pod tytułem *Metody oceny ryzyka kredytowego*. Próbuje ona łączyć akademickie ujęcie tej tematyki z podejściem praktycznym, wynikającym z Nowej Bazylejskiej Umowy Kapitałowej (Basel II). Siłą rzeczy produkt końcowy jest eklektyczny i nie do końca klarowny, jeśli chodzi o wymowę całości tekstu. Niemniej, warto książkę powitać z uznaniem, albowiem zawiera treści ważne dla strategii wdrażania zaawansowanych metod zarządzania ryzykiem kredytowym w polskich instytucjach finansowych. Treści te dobitnie uzasadniają obecność w bankowych departamentach ryzyka rozmaitych „modelarzy”, jak to z przekąsem określa znajomy dyrektor w banku, lub *quants*, jak ostatnio się o nich mówi.

Wracając do pewnego dwoistego charakteru książki – mamy w niej zatem, z jednej strony, akademicką propozycję pewnej syntetycznej miary ryzyka kredytowego dla podmiotów gospodarczych (a właściwie działów produkcyjnych w Polsce), propozycję opartą na wykorzystaniu wskaźników finansowych. Z drugiej strony Autor podejmuje się prezentacji wielu złożonych modeli praktycznego pomiaru ryzyka, stosowanych w wewnętrznych systemach bankowych, a jeden z takich modeli (Moody's KMV) stosuje do oceny ryzyka kredytowego giełdowych spółek branży budowlanej.

Główna nowość w Basel II to możliwość stosowania przez banki własnych ratingów wewnętrznych (*IRB: Internal Ratings-Based Approach*; por. Stefański 2006). Pierwsza propozycja Autora, zamieszczona w rozdziale 2., to pomysł oparcia wewnętrznego ratingu ryzyka kredytowego na metodach klasyfikacji danych, a ściślej – porządkowania liniowego. Cechami diagnostycznymi są w tym przypadku wskaźniki finansowe charakteryzujące firmę. Dobierając odpowiednie wskaźniki, wykorzystuje się pojęcia stymulanty, destymulanty i nominanty. Wprowadzenie tych pojęć ponad 30 lat temu mocno stymulowało prace z dziedziny wielowymiarowej analizy porównawczej (WAP) w Polsce, jednak nie odbiło się żadnym echem w świecie. Książka nie powołuje się na nurt „klasyfikacyjny” w badaniach nad ryzykiem kredytowym, z czego można wnosić, że takiego nurtu nie ma albo jest słabo widoczny. (W Polsce są to na przykład prace M. Krysiaka. Na marginesie – szkoda, że Autor nie wskazał, czym różni się propozycja syntetycznej miary ryzyka kredytowego (s. 60) od propozycji Krysiaka (1996, cyt. za Gątarek et al. 2001).

W książce znalazłem wyjaśnienie różnicy między doбором cech diagnostycznych za pomocą metod stosowanych przez Autora a doбором zmiennych do modelu ekonometrycznego. Procedury doboru w WAP są to mianowicie metody techniczne, a w ekonometrii – „przyczynowo-skutkowe”. Sądzę, że metody techniczne (w tym przypadku – taksonomiczne) sytuują się w okolicy *data mining*, a w ekonometrii, faktycznie, większą uwagę zwraca się na hipotezy teorii

* Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Kolegium Analiz Ekonomicznych, Instytut Ekonometrii, Zakład Ekonometrii Stosowanej.

i ich weryfikację. Jednak właśnie pojęcia stymulant i destymulant, użyte w propozycji Autora, są definiowane zgodnie z przekonaniem, że duże lub małe wartości konkretnej zmiennej są pożądane bądź nie, a zatem mamy do czynienia z pewną „teorią”, która stoi za takim przekonaniem.

Podjęcie do budowy wewnętrznego ratingu ryzyka kredytowego oparte na analizie wskaźnikowej jest całkiem uzasadnione. Jest wiele modeli, które na tym opierają klasyfikacje ryzyka. Mają wspólne hasło: prognozowanie finansowej kondycji firmy (*financial distress*). Niektóre z nich Autor przywołuje w rozdziale 3. Można dodać, że prócz opisanych tam ujęć ekonometrycznych (właściwie: mikroekonometrycznych) należy też rozważać techniki klasyfikacyjne, w tym sieci neuronowe (por. np. Lasek 2007). Propozycja Autora z rozdziału 2. jest jedną z nich. Nie jestem zwolennikiem techniki wybranej przez Autora, albowiem w przypadku wskaźników finansowych określenie „dobrych” i „złych” wartości takich wskaźników nie daje się jednoznacznie uzasadnić. Wszystko zależy od zbioru firm, które analizujemy, od reguł rachunkowości, od polityki państwa oraz od wielu innych czynników. Fachowcy od rachunkowości łatwo wskażą sytuacje „nienormatywnych” (czyli – nieprawidłowych) wartości wskaźników w firmach, którym powodzi się całkiem dobrze. Badania nad ustaleniem związku wskaźników z kondycją firm prowadzi sam Autor, o czym dowiadujemy się w książce na s. 26. Współczesne finanse empiryczne zajmują się wskaźnikami z punktu widzenia ich postaci funkcyjnej, rozkładów, klasyfikacji, pomiaru itp. (por. Salmi et al. 2005). Nie jest jasne, czy proste normy wskaźników, które wprowadzono w polskich podręcznikach rachunkowości, mają solidne uzasadnienie. Nie jest też jasne, czy pojęcia typu dobra lub zła wartość wskaźnika są sensowne. W swoich badaniach opieram się zwykle na analizie związków korelacyjnych, chociaż mają one wady, na przykład zakładają zależności liniowe, czyli na przykład wykluczają znane z teorii ekonomii związki w kształcie litery U bądź odwróconej litery U. Statystyczną analizą wskaźników finansowych dla polskich przedsiębiorstw zajmuje się m.in. Dudycz (2006).

Propozycja wewnętrznego ratingu ryzyka kredytowego w instytucji finansowej została przez Autora zastosowana w dość dyskusyjny sposób (podrozdział 4.1). Założono, że „firmy” to działy produkcyjne w Polsce. Tych działów jest 23. Obliczono wskaźniki finansowe dla każdego działu w każdym z 20 półroczy w latach 1995–2004. Wszystko to potraktowano jako bazę danych, na której „przećwiczone” metodę z rozdziału 2. Pomijając fakt, że rzecz dzieje się w czasie (10 lat), że miały wtedy miejsce najprzeróżniejsze zmiany wpływające na sprawozdania finansowe firm, Autor łączy te dane w „obiekto-okresy” i na tej pod-

stawie prowadzi dalszą analizę. Otrzymane w rezultacie wartości syntetycznej miary ryzyka kredytowego (SMRK) można obliczyć dla każdego działu i w każdym półroczu badanego okresu. W rozdziale 4. Autor szczegółowo opisuje uzyskane w ten sposób wyniki i bada inercję otrzymanej miary w czasie. Wykonane ćwiczenie dobrze ilustruje metodę, lecz nie wiadomo, dlaczego przenosi rozważania ze skali mikro (pojedynczego przedsiębiorstwa) do skali makro (działu produkcyjnego). Nie bierze się przy tym poważnie pod uwagę kwestii agregacji oraz innych problemów ekonomicznych i ekonometrycznych wynikających z łączenia mikrodanych oraz z upływu czasu. Czytelnikowi pozostaje przyjąć, że Autor nie miał innego wyjścia, bowiem nie dysponował dostatecznie dobrym zbiorem danych o pojedynczych firmach.

To przekonanie okazuje się jednak bezzasadne, albowiem w kolejnej części empirycznej Autor obficie korzysta z bazy danych o pojedynczych firmach, a mianowicie o firmach z branży budowlanej notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie SA. Empiryczne wyniki przedstawione w podrozdziale 4.2 mają swoje źródło w prezentacji z podrozdziału 3.3, gdzie omówiono tzw. nowe metody pomiaru ryzyka kredytowego. Przy okazji, to omówienie wskazuje, że nie mamy do czynienia z książką dla *quants*, lecz raczej dla osób, które chciałyby wiedzieć, jak wyglądają niektóre modele ryzyka, a nie muszą wiedzieć, dlaczego tak właśnie wyglądają. W prezentacji i klasyfikacji modeli w podrozdziale 3.3 Autor często korzysta z książki Saundersa (2001), a także z przeglądowego artykułu Jajugi (2004). Wzory są poprawne, a rezultat całkiem niezły – czytelnik ma wrażenie, że Autor dobrze zna się na tym, o czym pisze.

W podrozdziale 4.2 przedstawiono interesujący przykład zastosowania jednego z modeli ryzyka kredytowego dla firm, których akcje są notowane na rynku. Chodzi o model Moody's KMV szacowania prawdopodobieństwa niedotrzymania warunków (prawdopodobieństwa niewypłacalności, PD: *probability of default*). Pomiar ryzyka opiera się tu na modelu wyceny opcji Blacka-Scholesa-Mertona, rozwiniętym przez Vasicka i Kealhofera. Zakłada on, że kapitał własny firmy to opcja kupna na aktywa firmy z ceną wykonania równą wartości księgowej zadłużenia. Takie ujęcie pozwala wyznaczyć rynkową wartość aktywów firmy oraz jej zmienność – na podstawie obserwowanej rynkowej wartości kapitału własnego i jej zmienności, a także wartości księgowej zobowiązań. Model ma zatem charakter opisowy, a główne założenie stochastyczne, geometryczny ruch Browna jako proces generujący cenę instrumentu podstawowego.

Wyznaczenie prawdopodobieństw niewypłacalności dla każdej ze spółek branży budowlanej notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie to istotna wartość książki M. Wójciaka. Pod

uwagę wzięto lata 2000–2005, zarówno dla danych dziennych, jak i kwartalnych. Niezależnie od różnych kompromisów, na jakie musiał się godzić, Autor klarownie przekonuje czytelnika do zasadności zastosowanego podejścia. Daje też sporo wskazówek dla ewentualnych naśladowców. Wypada jedynie założyć, że tego rodzaju ćwiczenie można w Polsce na razie wykonać jedynie dla spółek notowanych na giełdzie. Rozszerzenie na inne firmy byłoby możliwe pod warunkiem dysponowania bazą danych, jaką mają na przykład profesjonalne firmy ratingowe. Wewnętrzne systemy ratingowe banków będą korzystać (korzystają) z własnych baz.

Obie części aplikacyjne książki, to jest podrozdziały 4.1 i 4.2, mogłyby do siebie nawiązywać, gdyby włączyć „budownictwo” do pierwszej z nich. Wówczas dałoby się prześledzić ewentualne podo-

bieństwo zmian w czasie wielkości syntetycznej miary ryzyka SMRK oraz prawdopodobieństwa PD – obu dla „budownictwa”. W pierwszym przypadku dla wszystkich większych firm w Polsce, a w drugim – dla firm giełdowych. Dołączenie obiektu „budownictwo” do działów przetwórczych w podrozdziale 4.1 jest jednak dyskusyjne.

Książka M. Wójciaka jest dobrą podstawą do poznawania współczesnej tematyki kwantyfikacji ryzyka kredytowego. Może być również pomocna dla zarządzających ryzykiem dzięki systematyzacji tych tematów i propozycjom zastosowań. Zbliży nas też do lepszego rozumienia, na jakich podejściach modelowych mogą się opierać wewnętrzne ratingi ryzyka kredytowego w bankach dopuszczone do stosowania w Basel II.

Bibliografia

- Dudycz T. (2006), *Weryfikacja normatywnych wskaźników płynności*, w: W. Tarczyński (red.), *Rynek kapitałowy: skuteczne inwestowanie*, Uniwersytet Szczeciński.
- Gątarek D., Maksymiuk R., Krysiak M., Witkowski Ł. (2001), *Nowoczesne metody zarządzania ryzykiem finansowym*, WIG-PRESS, Warszawa.
- Jajuga K. (2004), *O systematyzacji modeli ryzyka kredytowego*, w: D. Appenzeller (red.), *Upadłość przedsiębiorstw w Polsce w latach 1990–2003. Teoria i praktyka*, „Zeszyty Naukowe”, nr 49, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu.
- Lasek M. (2007), *Metody Data Mining w analizowaniu i prognozowaniu kondycji ekonomicznej przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa.
- Salmi T., Nikkinen J., Sahlström P. (2005), *The review of the theoretical and empirical basis of financial ratio analysis revisited*, <http://lipas.uwasa.fi/~ts/wbfa/wbfa.htm>
- Saunders A. (2001), *Metody pomiaru ryzyka kredytowego*. KMV, VAR, CreditMetrics, LAS, RAROC, Credit Risk Plus, Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
- Stefański M. (2006), *Nowe regulacje dotyczące wymagań kapitałowych wobec banków*, „Materiały i Studia”, nr 212, NBP, Warszawa.